

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการ การพัฒนาโซ่อุปทาน และตลาดสินค้าเกษตรและอาหารสัญลักษณ์ Q อย่างยั่งยืน
The sustainable supply chain development for Q product and market of fresh
produce and food

คณะผู้วิจัย

ผู้อำนวยการแผนงาน

ผศ.ดร. ชุตินา ไวศรายุทธ์

หมายเลขบัตรประชาชน 3100800099692

สถานที่ติดต่อ ภาควิชาเทคโนโลยีอุตสาหกรรมเกษตร

คณะอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

50 ถ.พหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900

โทรสาร 02-562-5092

e-mail chutima.w@ku.ac.th

ระยะเวลาทำการวิจัย 1 ปี ตั้งแต่ พฤศจิกายน 2555 ถึง ตุลาคม 2556

ขยายเวลาโครงการ 6 เดือน ตั้งแต่ พฤศจิกายน 2556 ถึง เมษายน 2557

บทสรุป

ยุทธศาสตร์มาตรฐานความปลอดภัยสินค้าเกษตรและอาหาร (Food Safety) และการนำร่องการตรวจรับรองแบบกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เพื่อสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความน่าเชื่อถือทั้งด้านคุณภาพและปริมาณสินค้าเกษตรและอาหารที่ปลอดภัย ด้วยการอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรในการลดการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตรอย่างถูกต้อง ด้วยการให้การรับรองตรารับรอง Q เพื่อประกันกระบวนการผลิตตามหลักปฏิบัติที่ดี การรณรงค์สินค้าเกษตรและอาหารปลอดภัยภายใต้ตรารับรอง Q ขยายรวมไปถึงการสร้างรูปแบบการทำงานที่จัดให้ภาคเอกชนและนักวิชาการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำสู่แนวความคิดที่หลากหลายระหว่างนักวิชาการ ภาคธุรกิจ และผู้ผลิต ซึ่งแนวความคิดการสร้างระบบรับรองมาตรฐานการผลิตสินค้าเกษตร Q GAP นี้เป็นแนวคิดที่จะผลักดันให้เกิดการยกระดับมาตรฐานการผลิตและความปลอดภัย โดยเฉพาะกลุ่มสินค้าวัตถุดิบของไทยในฐานะการวางนโยบาย การเป็นแหล่งผลิตอาหารของโลก นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงในภูมิภาค การรวมกลุ่มเศรษฐกิจอาเซียน ตลอดจนโครงสร้างระบบขนส่ง จะส่งผลให้เกิดการไหลเข้าของวัตถุดิบสู่ประเทศไทย ทั้งเพื่อการบริโภคหรือการแปรรูปเพิ่มมูลค่า ดังนั้นการผลักดันให้เกิดมาตรฐานการผลิตที่ดีโดยใช้ระบบรับรอง Q GAP เป็นจุดเริ่มต้น จะ

เป็นการสร้างพื้นฐานความเข้มแข็งให้โซ่อุปทานสินค้าเกษตรและอาหารของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมุมมองการจัดการโซ่อุปทานและตลาดสินค้าเกษตรและอาหารในระดับภูมิภาค

การดำเนินการวิจัยโครงการดังกล่าว ใช้มุมมองโซ่คุณค่า (Value Chain) ในการวางแผนวิจัย และได้แบ่งช่วงเวลาการทำโครงการเป็น 2 ระยะ คือ ระยะพัฒนาความเข้มแข็ง ให้กับส่วนการผลิตผักปลอดภัย (โครงการระยะที่ 1) ซึ่งมุ่งเน้นการศึกษาโครงสร้างโซ่อุปทานผักปลอดภัย ประเด็นปัญหา และแนวทางขยายผล การศึกษาข้อกำหนดและระบบรับรอง Q GAP เปรียบเทียบกับ Thai GAP และการสร้างรูปแบบการพัฒนาเพิ่มจำนวนกลุ่มเกษตรกรที่มีศักยภาพ ทั้งด้านระบบควบคุมการผลิต ภายใน ระบบที่ปรึกษาด้านการผลิตและระบบบันทึกข้อมูลเพื่อการตรวจสอบ สำหรับโครงการระยะที่ 2 การสร้างความเชื่อมโยงการทำงานในโซ่อุปทาน เช่น การพัฒนาศักยภาพผู้ผลิตให้เข้าใจมุมมองการกระจายสินค้า หรือตลาด การหาโอกาสเพิ่ม ความหลากหลายให้ช่องทางการกระจายสินค้าและจัดจำหน่ายสินค้า การลงทุนสร้างความน่าเชื่อมั่นในตราระบบรับรองสินค้าสัญลักษณ์ Q และการสื่อสารสร้างความเข้าใจในตราสัญลักษณ์ Q กับผู้บริโภค

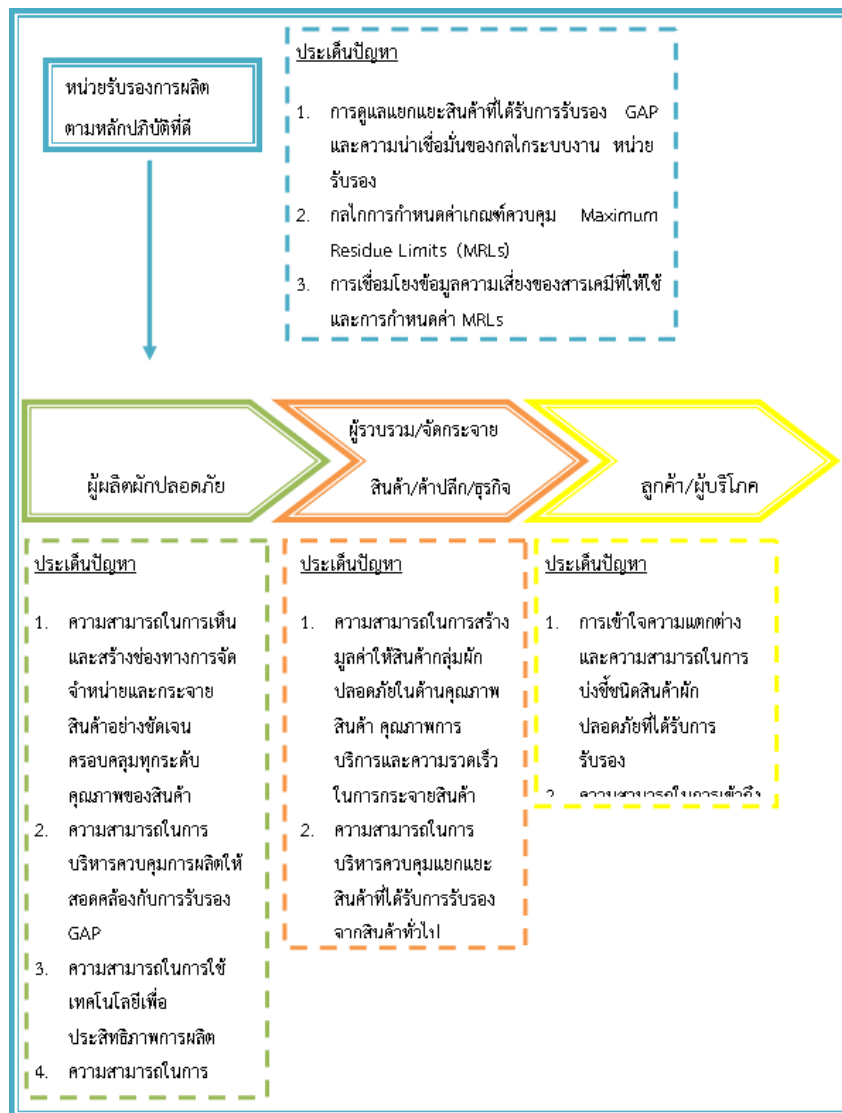
โดยแผนงานวิจัยโครงการในระยะแรกนี้แบ่งการศึกษาและพัฒนาโซ่อุปทานมาจาก 2 ส่วน คือ กลุ่มโครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการ การผลิตสินค้าผักสัญลักษณ์ Q อย่างยั่งยืน ได้ศึกษาบริบทโซ่อุปทานเพื่อระบุประเด็นปัญหาและแนวทางการดำเนินงานในระยะต่อไปของโครงการ เพื่อขยายธุรกิจผักสัญลักษณ์ Q ในมุมมองการสร้างเชื่อมโยงตลาดโซ่อุปทาน

ข้อมูลด้านการกระจายและจำหน่ายสินค้าจากการศึกษาห้างค้าปลีก 9 แห่งในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเพื่อทำค วามเข้าใจลักษณะกลุ่มสินค้าผัก ระดับราคา ที่มีจำหน่ายในช่องทางต่างๆ การศึกษาทัศนคติของผู้บริโภคต่อสินค้าผักปลอดภัย การศึกษาลักษณะธการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตและ การศึกษา กลไกระบบรับรองการผลิตผักปลอดภัยของสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ

กลุ่มวิจัยย่อยอีกกลุ่มประกอบด้วย โครงการย่อยที่ 1 การพัฒนาระบบการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารปลอดภัย (Q) ร่วมกับเกษตรกรในพื้นที่ผลิตจริง , โครงการย่อยที่ 2 การพัฒนาประสิทธิภาพการควบคุมการผลิต GAP ในกลุ่มเกษตรกรเพื่อความเชื่อมั่นสัญลักษณ์ Q และโครงการย่อยที่ 3 การออกแบบและพัฒนาระบบตามสอบเพื่อการบริหารโซ่อุปทานสินค้าเกษตรและอาหาร ภายใต้ตรารับรอง Q เน้นการศึกษาเปรียบเทียบข้อกำหนด และระบบรับรอง Q GAP เปรียบเทียบกับ Thai GAP และการสร้างรูปแบบการทำงานเพื่อการพัฒนาเพิ่มจำนวนกลุ่มเกษตรกรผักปลอดภัยที่มีศักยภาพโดยทั้ง 3 กลุ่มเลือกพื้นที่กรณีศึกษาเป็นกลุ่มเกษตรกรผลิตผักในเขตกรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม นครราชสีมา ซึ่งมีกลุ่มพืชผักและสภาวะการปลูกที่ใกล้เคียงกัน

ผลการศึกษาโครงการ การพัฒนาโซ่อุปทาน และตลาดสินค้าเกษตร และอาหารสัญลักษณ์ Q

อย่างยั่งยืน พบว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโซ่อุปทานผักปลอดภัยประกอบด้วยกลุ่มผลิตผักปลอดภัย กลุ่มผู้จัดกระจายการและจำหน่ายสินค้า กลุ่มงานรับรองกำกับการผลิตตามหลัก GAP และกลุ่มลูกค้าผู้ใช้ผักปลอดภัยสัญลักษณ์ Q หรือผู้บริโภค ซึ่งปัจจุบันการทำงานในแต่ละส่วนแยกออกจากกัน คือกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผักปลอดภัยที่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากการไม่สามารถเข้าถึงตลาด ไม่มีข้อมูลแผนผลิตที่สัมพันธ์กับกลุ่มจัดกระจายสินค้าหรือตลาด นอกจากนี้ยังขาดองค์ความรู้ในด้านวิธีการผลิตผักตามหลักปฏิบัติที่ดี กลุ่มกระจายจำหน่ายสินค้าและจำหน่ายสินค้ามีการจำหน่ายสินค้าผัก 4 กลุ่มคือ ผักทั่วไป ผักปลอดภัย ผักปลอดภัยอินทรีย์ ซึ่งแต่ละห้างค้าปลีกจะทำ การกำหนดราคา และเลือกชนิดกลุ่มผักตามฐานลูกค้าซึ่งสัมพันธ์กับ สถานที่จำหน่าย กลุ่มงานรับรองการผลิต ผักปลอดภัยขาดการลงทุนอย่างจริงจังในการสร้างความน่าเชื่อมั่นบนระบบงานการรับรอง กลุ่มผู้บริโภคไม่รับรู้ถึงความสัมพันธ์ของราคาสินค้าผักปลอดภัยกับคุณภาพและ การรับรองการผลิตผักปลอดภัยสัญลักษณ์ Q

ภาพที่ 1 แสดงประเด็นปัญหาเรียงตามลำดับความสำคัญในส่วนต่างๆของโซ่อุปทานผักปลอดภัย

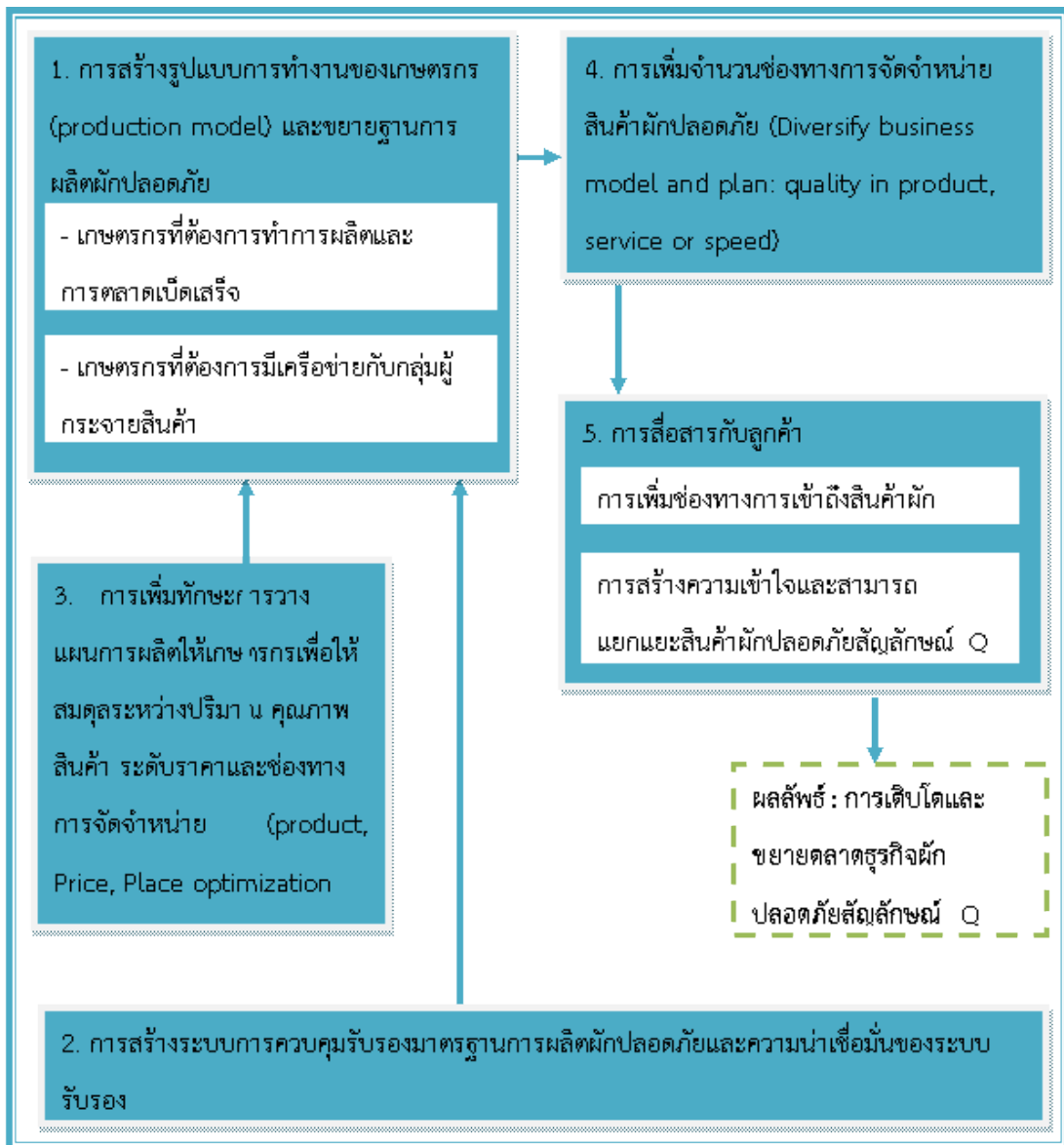
กลไกหลักที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนในการสร้างตลาดผักปลอดภัยกับสัญลักษณ์ Q คือ การทำงานเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายตลอดโซ่อุปทาน โดยกลุ่มผู้ผลิตสินค้าผักปลอดภัยควรผูกเชื่อมโยงกับกลุ่มกระจายสินค้าหรือตลาด เพื่อให้สามารถสร้างความสมดุลและเพิ่มมูลค่าจากตัวสินค้าทั้งชนิดและปริมาณ กับระดับราคาและการกำหนดจุดจำหน่าย (Product, Price, Place optimization) กลุ่มผู้ผลิตสินค้าผักปลอดภัยที่มีศักยภาพควรได้รับการเพิ่มจำนวนและเพิ่มองค์ความรู้ในด้านเทคโนโลยีการผลิต การสร้างระบบควบคุมกระบวนการผลิตหรือการวางแผนการผลิตและกลไกตลาด ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงเสมอ กลุ่มธุรกิจบริการด้านการกระจายสินค้า และแนวทางการพัฒนาเกษตรกรผู้ผลิต ควรอยู่บนระบบกลุ่มซึ่งมีตัวแทนที่ปรึกษากลุ่ม (Farm advisor) ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารระบบควบคุมกระบวนการผลิตให้ได้ตามหลักปฏิบัติที่ดีในการเพาะปลูก GAP นอกจากนี้เป็นผู้ขยายผลการใช้องค์ความรู้เชิง วิทยาศาสตร์ เพื่อการจัดการการผลิตให้สอดคล้องเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมและความจำเป็นในการใช้สารกำจัดแมลงและศัตรูพืช รวมถึงระบบตามสอบสินค้าเพื่อรับรองการผลิตตามหลัก GAP เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่สนับสนุนความน่าเชื่อถือในการรับรองสัญลักษณ์ Q นอกจากนี้ระบบข้อมูลดังกล่าวจะใช้เป็นระบบข้อมูลเพื่อวางแผนการตัดสินใจสำหรับกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตที่มีศักยภาพเพิ่มขึ้นในอนาคต นอกจากนี้รูปแบบการพัฒนาตลาดผักสัญลักษณ์ Q สามารถขยายผลเพื่อเป็นบรรทัดฐานการยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารไทย และขยายสู่การใช้ในบริบทการขยายฐานการผลิตสินค้าเกษตรไปในระดับภูมิภาค

จากแผนภาพที่ 2 แสดงแผนกลยุทธ์เพื่อขยายตลาดธุรกิจผักปลอดภัยภายใต้สัญลักษณ์ Q จะพบกลุ่มกิจกรรมที่ดำเนินการเป็นหัวใจของความสำเร็จของธุรกิจผักปลอดภัย 2 ส่วนคือ

1. ส่วนการสร้างความน่าเชื่อถือให้ระบบรับรองการผลิตสัญลักษณ์ Q ในประเด็น ความโปร่งใสของระบบรับรอง มาตรฐานกระบวนการรับ รong และความเหมาะสม ของวิธีดำเนินการและวัตถุประสงค์ของการรับรอง โดยเฉพาะการใช้เป็นกลไกผลักดันให้เกิดมาตรฐานการผลิตสินค้าวัตถุดิบของไทย

2. ส่วนการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ผลิตและสามารถเชื่อมโยงสู่ส่วนภาคการตลาด โดยอาศัยรูปแบบการทำงานของผู้นำกลุ่ม (farm advisor) ในการเป็นผู้จัดการระบบควบคุมการผลิตให้ได้ตามมาตรฐาน เชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านการผลิต รวมทั้งพัฒนาศักยภาพในการใช้ข้อมูลเพื่อวางแผนตัดสินใจ รวมทั้งการใช้ระบบตามสอบในการสร้างความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ผักสัญลักษณ์ Q

ผลจากงานวิจัยในโครงการย่อยที่ 1-3 แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการทำงานของกลุ่มเกษตรกรควรมีลักษณะเป็นเครือข่ายภายใต้ผู้นำกลุ่มและใช้ระบบจัดการแยกกลุ่มในการบริหารการผลิต การควบคุมกระบวนการ และการตามสอบสินค้า โดยมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มนักวิชาการ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงเทคโนโลยีและสถานะแวดล้อมของการผลิต รวมทั้งการเชื่อมโยงรูปแบบการทำงานที่ได้ผ่านการทดลองใช้ให้กับหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่ส่งเสริมภาคผลิต เพื่อขยายผลให้เกิดจำนวนผู้ประกอบการศักยภาพมากขึ้น สำหรับเป็นส่วนหนึ่งของโซ่อุปทานสินค้าผักปลอดภัยให้เข้มแข็งยั่งยืน

ภาพที่ 2 แสดงแผนกลยุทธ์เพื่อขยายตลาดธุรกิจผักปลอดภัยภายใต้สัญลักษณ์ Q